

نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی استان آذربایجان غربی

میرنجف موسوی^۱، فاطمه سادات کهکی^۲، محمد صفری^۳

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۴/۱۵

تاریخ پذیرش: ۹۵/۰۷/۱۰

چکیده

تحقیق حاضر نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی استان آذربایجان غربی را مورد بررسی قرار می دهد. روش شناسی این پژوهش، تحلیلی - توصیفی و پیمایشی می باشد. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و میدانی (استفاده از ابزار پرسشنامه) می باشد. در این پرسشنامه اطلاعات مربوط به سؤالات عمومی به صورت باز و دو ارزشی و چند ارزشی و برای سؤالات تخصصی از طیف لیکرت شامل پنج گزینه (خیلی کم - کم - متوسط - زیاد - خیلی زیاد) استفاده شد. در این راستا جامعه آماری تحقیق مناطق مرزی استان آذربایجان غربی می باشند و حجم نمونه تعداد ۲۰۰ پرسشنامه است که به صورت نمونه گیری تصادفی ساده با توزیع پرسشنامه از مردم این مناطق جمع آوری شده است. شاخص های مورد بررسی نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی شامل ۵ مؤلفه: نقش فرهنگی، نقش اجتماعی، نقش سیاسی، نقش اقتصادی و نقش امنیتی در قالب ۲۵ گویه هستند و برای تجزیه تحلیل داده ها از نرم افزارهای SPSS 20، GIS 10.1 و LISREL 8.8 استفاده شد. نتایج تحقیق تأیید کننده نقش بسیج در تأمین مناطق مرزی در حالت معنی داری بسیار بالا است و نشان می دهد که بسیج با کمک و سازندگی و شناسایی ضعف ها و تهدیدها در ایجاد همبستگی و تحرک توسعه در شهرها و روستاهای مناطق مرزی به ایفای نقش می پردازد و در نهایت در شکل گیری تأمین امنیت پایدار مناطق می تواند نقش قابل توجهی داشته باشد.

واژگان کلیدی: بسیج، مناطق مرزی، امنیت پایدار، آذربایجان غربی.

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه ارومیه، (نویسنده مسئول)، mousavi424@yahoo.com

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی آمایش سرزمین، دانشگاه ارومیه،

fateme.kahaki@yahoo.com

۳- دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی و مدرس دانشگاه علوم انتظامی امین

mohamasafari7@gmail.com

مقدمه

نهاد بسیج در فرایند اجتماعی، نهادی است که پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به ویژه طی جنگ تحمیلی، در جهت حمایت از نظام جمهوری اسلامی وارد روند سیاسی- اجتماعی جامعه شده و متعاقب خاتمه جنگ تحمیلی بسان نیرویی مؤثر در راستای اعتلای ارزش‌های نظام و در نتیجه استقرار امنیت از رهگذر فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی، خود را به عنوان نهادی ضروری در بطن انقلاب اسلامی جای داد. این نهاد ابعاد فرهنگ و اجتماع را سرلوحه عملکردهای خویش برگزیده است (ساعد، ۱۳۸۶: ۷۵). در ایران اسلامی، موضوع امنیت به دلیل ویژگی‌های خاص خود (ایدئولوژی اسلامی شیعه) از اهمیت خاصی برخوردار بوده و با استفاده از برخی پدیده‌ها مانند سپاه و بسیج این امنیت را در ابعاد داخلی و خارجی ایجاد کرده است. کارکردهای سخت‌افزارانه و نرم‌افزارانه بسیج که به فرمان حضرت امام (ره) در ۵ آذر ۱۳۵۸ حیات طیبه خود را آغاز کرد در طول سه دهه انقلاب سبب ایجاد امنیت نسبی در جامعه اسلامی ایران شده و روی همین اصل در استراتژی امنیت ملی (داخلی) کشورمان جایگاه ویژه‌ای دارد (سربازان ولایت، ۱۳۸۹). بسیج برای انجام رسالت و مأموریت‌های حفاظت و حراست از انقلاب اسلامی و پاسخگویی به خلأها و نیازهای پیش روی نظام، مخاطب اصلی رهبری در تأمین و برقراری امنیت پایدار در ابعاد مختلف بوده و هست (عبدالملکی و احمدوند، ۱۳۹۲: ۱۱۶). تبیین ابعاد تأثیرگذاری تفکر بسیجی بر امنیت ملی، این امکان را به طراحان و برنامه‌ریزان در بخش‌های مختلف کشور می‌دهد تا با شناخت محیط مربوط به خود، اقدام به طراحی و برنامه‌ریزی در ابعاد مختلف امنیت ملی نمایند و در اجرا نیز به صورت هم‌افزا، امنیت ملی را تقویت نمایند و در این موازات، الهام بخشی انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی در منطقه و کشورهای اسلامی و تدوین الگوی امنیتی جمهوری اسلامی مبتنی بر مزیت فرهنگ بسیجی، می‌تواند در حرکت‌ها و نهضت‌های اسلامی ملل مسلمان جهان، الهام‌بخش باشد و فرهنگ بسیجی می‌تواند به عنوان یکی از مسائل مهم در انقلاب، انتقال ارزش‌های اساسی انقلاب به

نسل‌های بعدی را موجب شده و با جلوگیری از شکاف نسلی، تداوم انقلاب و ارزش‌های آن را تضمین نماید زیرا اهتمام به دفاع در بعد فرهنگی، اخلاقی و معنوی و مجهز نمودن نسل‌های بعدی به آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی امری لازم و حتمی برای امنیت همه جانبه و پایدار مردمی است (فیروزآبادی و فرهادی، ۱۳۸۹: ۱۳). بدون تردید نقش و جایگاه بسیج در کشور، ارتباط جدی و مستقیمی با امنیت ملی ما دارد، زیرا بسیج، اساساً یکی از مؤلفه‌های امنیت ملی در کشور است (مهدوی یگانه، ۱۳۸۹/۰۹/۰۳). تأمین امنیت مرزها همواره از مهم‌ترین دغدغه‌های حکومت‌ها بوده است. به نحوی که بسیاری از منازعات میان کشورها ناشی از اختلافات و مشکلات مرزی است. مشکلات مرزی به آشکال و دلایل مختلفی می‌توانند حادث شوند. اختلافات ارضی، نامشخص بودن و اختلاف بر سر رژیم حقوقی، رودخانه‌های مرزی، قاچاق کالا، وجود تهدیدات در ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی، نظامی و ... در نزدیکی مرزها، تعارضات مذهبی و قومی در سوی مرز، ورود و خروج کالاهای ممنوعه و اسلحه از مرزها و ... مهم‌ترین این مشکلات به شمار می‌روند (میرشکاران و صادقی، ۱۳۹۱: ۲). نگاه به هر نهاد باید بر اساس نقش و جایگاه آن نهاد و اهداف تشکیل آن صورت بگیرد. از این رو شایسته است با درک اهمیت این موضوع، به بررسی نقش بسیج در امنیت پرداخته شود لذا هدف تحقیق حاضر بررسی نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار در مناطق مرزی استان آذربایجان غربی است.

مبانی نظری

مرز از جمله مفاهیمی است که در عرصه‌های گوناگون سیاسی، تجاری، فرهنگی و جغرافیایی کاربردهای متفاوتی پیدا می‌کند. مرز به دو مفهوم عینی مانند مرزهای رسمی کشورها و یا ذهنی به کار می‌رود؛ مانند مرزهای عقیدتی؛ همچنین می‌تواند باز، بسته یا ضعیف و قوی باشد. مرزهای سیاسی مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد متشکل سیاسی از واحدهای دیگر است (رضازاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۶). مراد از مناطق مرزی، نواحی جغرافیایی مجاور مرز است که شهرها، روستاها و اجتماعات انسانی را دربر

می‌گیرد. نظر به این که مناطق مرزی، دورترین مناطق کشور از مناطق مرکزی هستند، بیش‌تر این مناطق در زمره عقب‌افتاده‌ترین و محروم‌ترین بخش‌های کشور هستند (مختاری هشی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۴۲). منطقه مرزی به عنوان یک ناحیه و سیستمی که در آنجا، قلمروهای تحت حکومت دو یا چند کشور به هم می‌رسند و یا تداخل پیدا می‌کنند، تعریف شده است (Peach & Adkisson, 2000: 482). اغلب مناطق مرزی به دلیل آنکه، کاملاً تثبیت نشده‌اند یا توانایی بالقوه اقتصادی آن‌ها ناشناخته مانده است، به عنوان مناطق حاشیه‌ای شناخته می‌شوند (موسوی و زنگی آبادی، ۱۳۹۰: ۱۸). امنیت اصطلاحی است مبنی بر فقدان تهدید بر ارزش‌های نادر، وضعیتی است که در آن ارزش‌هایی که از دیدگاه تصمیم‌سازان برای بقا و بهتر زیستن جامعه، حیاتی است حمایت می‌شود؛ و مفهوم امنیت پایدار دلالت بر پدیده تازه‌ای دارد که در سال‌های اخیر مطرح شده است که ناظر بر درک جامعه از امنیت است که به همه عوامل مؤثر سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... در کنار یکدیگر و در تعامل با هم توجه می‌کند امنیت پایدار در واقع رهیافتی است که در مطالعات نوین امنیتی به عنوان جایگزین پارادایم کنترل مطرح می‌شود اصل مفهوم امنیت پایدار به این امر اشاره دارد که نمی‌توان همه پیامدهای ناامنی را به گونه‌ای موفقیت‌آمیز کنترل کرد؛ بلکه باید به رفع علل آن پرداخت و رویکرد حل مسئله را جایگزین کنترل کرد (بهرامیان و بهرامیان، ۱۳۹۱: ۱۳۶). امنیت مفهومی ذهنی و نسبی است که بر پایه اصول متعدد در یک جامعه پدیدار شده و استمرار می‌یابد. در نگرش‌های سنتی به مقوله امنیت اغلب کاربرد نیروهای نظامی و تهدید محوری مورد توجه بوده در حالی که در مطالعات امنیتی انتقادی و جامع‌نگر امروز گروه‌های اجتماعی می‌توانند نه تنها از ناحیه ابزار نظامی بلکه از طریق عوامل محیطی یا اقتصادی مورد تهدید قرار گیرند و این عوامل می‌توانند به نوبه خود یکپارچگی یا استقلال سیاسی یک کشور را مورد تهدید قرار دهند. مفهوم امنیت در شهرها از حالت اولیه و جنبه‌های فیزیکی محسوس خارج شده و ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را در بر گرفته است به طوری که امروزه

امنیت در شهرها شامل تمامی مفاهیم اجتماعی و اقتصادی است (سرور و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۹-۲۸). امروزه امنیت اساس توسعه پایدار محسوب می‌شود به گونه‌ای که شکوفایی تمامی بخش‌های اقتصادی، کالبدی، محیطی و اجتماعی هر مکان جغرافیایی وابسته به میزان پایداری امنیت در آن فضای جغرافیایی می‌باشد (یوسفی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۶). امنیت پایدار امنیتی است که همه عوامل به طور پیوسته به کار گرفته می‌شوند تا ارزش‌های اساسی مورد هجوم واقع نشود و در صورت وقوع تهاجم، اعم از فرهنگی، اقتصادی، سیاسی یا نظامی، این ارزش‌ها فدای کسب صلح نگردند و از آن‌ها دفاع شود (عبدالملکی و احمدوند، ۱۳۹۲: ۱۱۹). مؤلفه‌های تشکیل دهنده امنیت پایدار در افق ۱۴۰۴، داشتن جامعه‌ای «امن»، «باثبات»، «توسعه یافته» و «الهام بخش» است که از هدف‌های سند چشم‌انداز می‌باشد. بدون تأمین امنیت پایدار در برابر تهدیدها و آسیب‌های متصور، امکان نیل به هدف‌های بیست ساله غیرممکن است (علایی، ۱۳۹۱: ۱). بسیاری از صاحب‌نظران، امنیت را با دو موضوع در ارتباط می‌دانند؛ یکی ثبات رژیم و دیگری حفظ حیات و وجود خود است و حفظ خود را با چهار عامل اصلی به عنوان جوهره امنیت ملی نسبت می‌دهند که عبارت‌اند از: حفظ جان مردم، حفظ تمامیت ارضی، حفظ نظام اقتصادی و سیاسی، حفظ استقلال و حاکمیت کشور. بسیج به عنوان نیروی حافظ امنیت ملی - برخلاف تصور همسویان با دشمن - در این حوزه کارکرد حاکمیتی خود را به صورت کامل اجرا و به تحقق کارکردهای اصلی دولت که از نظر برخی شامل موارد زیر است، کمک کرده است: ۱- حفظ انسجام و همبستگی در جامعه ۲- ایجاد هنجارهای مشترک ۳- دستیابی به اهداف ۴- انطباق یا سازگاری جامعه با تغییر شرایط جدید.

یکی از ساختارهای قوام بخش جوامع کنونی؛ نهادها و تشکل‌های «مردم‌نهاد» موسوم به «سازمان‌های غیردولتی» هستند که در ابعاد و اشکال مختلف و در زمینه‌های گوناگون در حال فعالیت مدنی و اجتماعی هستند. بسیج نهادی اجتماعی با ابعاد متعدد و وسیع برای پاسخگویی به نیازهای اساسی جامعه اعم از سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی

و نظامی است (ادیب و همکاران، ۱۳۹۱: ۸۲). از آنجایی که بسیج ماهیتی فرهنگی و اجتماعی دارد، از آن می‌توان به یک قدرت ملی یاد کرده و در واقع، یک بازشناسی تاریخی ملی و بازسازی فرهنگی دینی و غیرت و عزم ملی به شمار می‌آید که محصول آن همان توسعه امنیت خواهد بود. استراتژی بسیج، ایجاد نظم و امنیت اجتماعی و تاکتیک فرهنگی بسیج، ایثار و از خود گذشتگی برای حفظ امنیت است و باید با این دو ویژگی به فرهنگ‌سازی ادامه حیات دهد بر حسب دکترین امام خمینی (ره) بسیج یک حرکت همه‌جانبه، فرهنگی، نظامی، امنیتی، عقیدتی، اخلاقی و... و از نوع چند تخصصی و میان‌رشته‌ای است و یک قدرت ملی برای رفع بحران‌ها و جلوگیری از عوامل مخرب فرهنگی و امنیتی می‌باشد که کارکردهای همه‌جانبه و گسترده دارد که گاهی فراتر از سطح ملی است. اعضای بسیج، نقش مؤثری در ارتقای نظم و امنیت اجتماعی جامعه دارند که دستگاه‌های امنیتی کشور باید به آن توجه داشته باشند (مرادی پردنجانی و مطلبی، ۱۳۹۳: ۸۹-۸۸). بسیج در دهه‌های اخیر، بیشتر با مفهوم «مردم» بکار برده شده است. این دو مفهوم در حقیقت بیان‌کننده یک واقعیت عینی خارجی می‌باشد که حکایت از وجود حرکت جمعی بر اساس یک سازمان‌دهی واحد می‌باشد؛ در این صورت «بسیج» را «بسیج مردمی» یا «بسیج نیروهای مردمی» قلمداد کرده‌اند (آزاد ارمکی، ۱۳۷۲: ۱۳).

بسیج دارای دو نقش عمده جداگانه می‌باشد:

الف- نقش و کارکرد نظامی: فلسفه اولیه تشکیل بسیج استفاده از توان بالای نیروهای مردمی در دفاع از انقلاب و دستاوردهای آن بوده است، اما به تدریج و با کشف سایر توانمندی‌های این نیروی عظیم، کارکردهای جدیدی به رأی بسیج مطرح گردید که در سه بخش کلی قابل بررسی است: ۱- نقش بازدارندگی ۲- نقش دفاعی ۳- نقش تهاجمی

ب- نقش‌ها و کارکردهای غیرنظامی: دامنه فعالیت‌های بسیج در زمینه غیرنظامی بخصوص پس از پایان جنگ تحمیلی بسیار گسترش یافته و امکان بالقوه عظیمی را در اختیار نظام قرار داده است. شامل ۵ محور کلی است.

۱- نقش علمی و فرهنگی: نقش فرهنگی بسیج بخصوص در حال حاضر که کشور از هر سو موردتهاجم فرهنگی بیگانگان قرار گرفته از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است، زیرا در این عرصه نیز بسیج دارای توانائی‌ها، امکانات و درعین حال جاذبه‌های قابل توجهی می‌باشد.

۲- نقش اجتماعی و سازندگی: زندگی بشر به طور فطری یک زندگی اجتماعی بوده و لازمهٔ تداوم آن همکاری و تعاون بین آحاد اقشار مختلف جامعه است و این راهبرد هنگامی محقق می‌شود که همهٔ افراد دست‌به‌دست هم داده و هر یک با وظیفهٔ خود کاملاً آشنا باشند.

۳- نقش سیاسی: نقش سیاسی بسیج از دو جنبهٔ داخلی و خارجی قابل بررسی است. از نظر سیاست خارجی، حضور فعال و گسترده بسیج سبب می‌شود تا مسئولین نظام در مجامع بین‌المللی و عرصهٔ سیاست خارجی از موضع قدرت و با اطمینان از حمایت عظیم مردمی، مطالب خود را مطرح و پیگیری نمایند، ضمن اینکه این حضور گسترده و حمایت مستمر مردم کشور و بخصوص ارتش ۲۰ میلیونی از تدابیر و سیاست‌های اتخاذشده از سوی مسئولین نظام، به طور یقین یأس و نومیدی دشمنان جمهوری اسلامی ایران را به همراه خواهد داشت.

۴- نقش اقتصادی: نیروهای مسلح توان بالقوه‌ای هستند که ضمن دفاع از منافع کشور، قادرند در زمان صلح کارایی‌های دیگری را نیز داشته باشند و این نکته‌ای است که نه تنها در جمهوری اسلامی بلکه در سایر کشورها نیز مورد توجه قرار گرفته است.

۵- نقش اطلاعاتی و امنیتی: انقلاب اسلامی از همان بدو تولد آماج توطئه‌های فراوان بوده و علی‌رغم اینکه به لطف خدا و با حضور گسترده و دائمی مردم توانسته بسیاری از این توطئه‌ها را قبل از بروز و ظهور خاموش و خنثی سازد اما همچنان این توطئه از سوی استکبار و ایادی آن‌ها تداوم یافته و هرروز به شکلی جدید رخ می‌نمایاند (حوزه مقاومت بسیج دانشگاه علوم پزشکی ایران: ۱۳۹۲/۰۴/۱۸). بدون تردید نقش و جایگاه بسیج در

کشور، ارتباط جدی و مستقیمی با امنیت ملی ما دارد، زیرا بسیج، اساساً یکی از «مؤلفه‌های امنیت ملی» و از ارکان اصلی حفظ و بقای نظام جمهوری اسلامی ایران است (سایت مشرق نیوز، ۱۳۹۳). محور فعالیت بسیج در جلب مشارکت کلیه اقشار و اصناف جامعه، تضمین امنیت اجتماع و رفع موانع همبستگی عمومی است (تیلا، ۱۳۸۵: ۶۵).

پیشینه پژوهش

تاکنون تحقیقات زیادی در زمینه مناطق مرزی انجام شده که در راستای اهداف پژوهش حاضر می‌باشد، آنچه که این تحقیق را از موارد مشابه متمایز کرده نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی استان آذربایجان غربی می‌باشد. به عنوان نمونه: تیلا (۱۳۸۵) با نگاهی حقوقی به بررسی بسیج و محیط زیست: زمینه‌های قانونی حضور مؤثر در ارتقای امنیت اجتماعی می‌پردازد در پایان به این نتیجه می‌رسد، ایجاد محیط سالم برای فعالیت‌های مناسب اجتماعی، ضروری است. توانمندی‌های بسیج مستعد و مہیای سپردن وظایف و اختیارات زیست محیطی به این نهاد است، به گونه‌ای که مدیریت صحیح زیست محیطی کشور متناسب با سیاست‌های کلان کشور، به ویژه در قالب چشم‌انداز توسعه بیست ساله پیگیری می‌شود. ساعد (۱۳۸۶) به مطالعه پیشگیری از وقوع جرم و کارکرد بسیج در تضمین امنیت اجتماعی پرداخت. او در این نوشتار، ضمن نگاهی اجمالی به ادبیات پیشگیری از جرم در عالم علوم جنایی که اشراف بر آن برای نهاد بسیج با عملکردهای فرهنگی و اجتماعی آن ضرورتی گریزناپذیر می‌نماید، به وجاهت پیشگیری از بزهکاری در گستره کاربست‌های بسیج در آینه قوانین و مقررات پرداخت. زمانی (۱۳۸۷) کارکردهای بسیج در امنیت داخلی (با تأکید بر کارکردهای نرم‌افزاری) را مورد مطالعه قرارداد. در این نوشتار به دو سطح از این کارکردها؛ یعنی کارکردهای سخت افزارانه و نرم افزارانه بسیج در حوزه امنیت داخلی پرداخت. چگونگی دخالت، مشارکت و درگیر شده بسیج را در این سطوح از کارکردها پس از بحث مختصری در مفهوم امنیت و ماهیت بسیج، ارائه کرد و تأکید بیشتری را بر کارکردهای نرم افزارانه بسیج

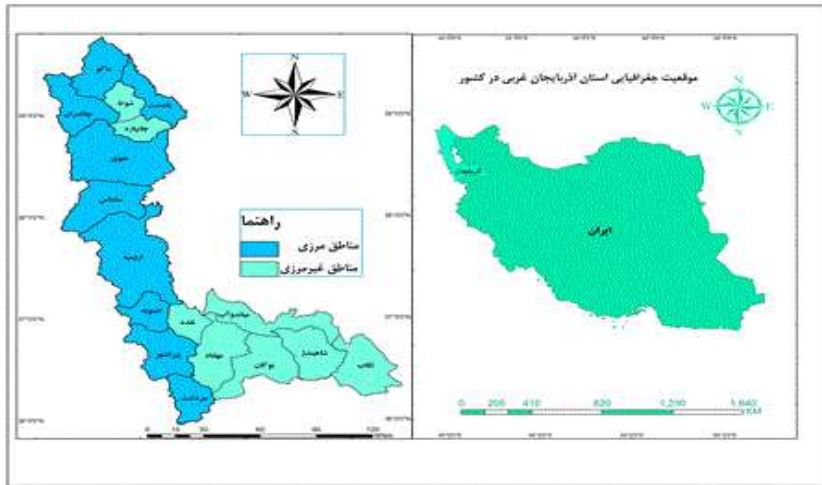
در حوزه امنیت داخلی در سطح باز کردن برخی از روزنه های جدید خواهیم داشت. قبادی و چیت ساز (۱۳۸۸) نقش بسیج خواهران در سلامت و امنیت جامعه را مطالعه کردند. جامعه آماری این پژوهش را کلیه شهروندان زن ۱۵ سال به بالا در سطح کشور تشکیل داده است. حجم نمونه ۲۰۰۰ نفر محاسبه و با استفاده از روش نمونه گیری خوشه ای در سطح استان های تهران، فارس، قم، سیستان و بلوچستان، زنجان و چهارمحال و بختیاری اجرا شد. بر اساس نتایج به دست آمده، مفهوم کلی «سلامت و امنیت جامعه» از یک دسته شاخص ها و مؤلفه های به هم پیوسته که دارای بار مفهومی و همبستگی درونی نسبت به هم هستند، تشکیل شده است؛ به طور کلی اکثر پاسخگویان، بسیج خواهران را یک شکل مؤثر و فعال برای ایفای نقش های مورد انتظار در حوزه سلامت و امنیت می دانند. عسگری (۱۳۸۸) به مطالعه بسیج و مقابله با شورش های داخلی پرداخت. بسیج به عنوان یادگار دوران دیشانه بنیان گذار جمهوری اسلامی، از جمله ظرفیت های پایان ناپذیر نظام تلقی می شود که در این مقاله پس از طرح مباحثی نظری درباره شورشگری، راهکارهایی برای استفاده از این نیرو جهت مقابله با شورش، ارائه شد. خطیبی (۱۳۸۸) نقش بسیجیان در سازندگی و توسعه ملی را مطالعه کرد. این مقاله پژوهشی با رویکرد تلفیقی و با روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه، انجام شد. جامعه شامل کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور استان همدان (۲۵۷۹۴) نفر و حجم نمونه آن شامل ۱۶۴ نفر بوده که با روش تصادفی ساده چندمرحله ای به دست آمده است. نتایج به دست آمده بیانگر آن است که رابطه متقابل و تنگاتنگی بین فعالیت های بسیج و سازندگی و توسعه ملی وجود دارد و بی توجهی به نیروی عظیم مردمی متعهد و متخصص بسیج، یکی از موانع مهم عقب ماندگی جامعه خواهد بود. عبدالملکی و احمدوند (۱۳۹۲) نقش بسیج سازندگی در امنیت پایدار را به روش توصیفی - تحلیلی مورد بررسی قرار دادند. نتایج بررسی نشان می دهد، فعالیت ها و اقدامات انجام شده در عرصه های «اشتغال زایی و کارآفرینی، عمران و آبادانی، بهداشت و درمان، آموزش، کشاورزی و منابع طبیعی، محیط زیست و فرهنگی» با بیش از صد میلیون

نفر ساعت در یک دوره ده ساله در تسریع و تسهیل فرایند توسعه پایدار و حمایت از طبقات محروم مؤثر واقع شده است. موسوی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای کارکردهای مرز در تأمین امنیت مناطق مرزی استان آذربایجان غربی را مورد بررسی قرار دادند. جامعه آماری ۵ شهرستان استان آذربایجان غربی و حجم نمونه ۲۵۰ پرسشنامه که به صورت نمونه‌گیری تصادفی پر شده است. شاخص‌های مورد بررسی کارکردهای مرز شامل: کارکرد اقتصادی، کارکرد اجتماعی- فرهنگی و کارکرد سیاسی در قالب ۳۱ گویه است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد ایجاد کارکردهای مختلف اقتصادی در نواحی مرزی استان تأثیرگذارترین عامل در تأمین امنیت استان می‌باشند. این مقاله نقش بسیج شامل ۵ مؤلفه: نقش فرهنگی، نقش اجتماعی، نقش سیاسی، نقش اقتصادی، نقش امنیتی که در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی استان تأثیرگذار هستند را مورد بررسی قرار می‌دهد و بیان می‌کند که ایفای هر کدام از این نقش‌ها توسط این نهاد باعث توسعه این مناطق و خودبه‌خود باعث شکل‌گیری امنیت پایدار در مناطق مرزی می‌شود.

محدوده مورد مطالعه

استان آذربایجان غربی با وسعتی حدود ۴۳۶۶۰ کیلومتر مربع در شمال غرب ایران با سه کشور عراق و ترکیه و آذربایجان (جمهوری خودمختار نخجوان) دارای مرز مشترک سیاسی می‌باشد. طول مرز این استان با جمهوری خودمختار نخجوان به طول ۱۲۵ کیلومتر از دره رود قطور چای تا محل التقاط قره سوی سفلی و ارس در محل مرز مشترک ترکیه، ایران و نخجوان است. مرز این استان با کشورهای ترکیه و عراق ۷۹۲ کیلومتر است. تمامی محدوده مرزی ایران و ترکیه در حریم این استان به طول ۵۶۴ کیلومتر از قره سوی سفلی تا دالامپرداغ در محل مرز مشترک سه کشور ایران، ترکیه و عراق کشیده شده است؛ و چهار استان ایغدیر، آغری، وان و حکاری ترکیه در همسایگی آذربایجان غربی می‌باشند. مرز استان با کشور عراق به طول ۲۲۸ کیلومتر از دالامپرداغ تا دره رودخانه زاب کوچک در

جنوب سردشت امتداد یافته که در این قسمت از مرز استان های اربیل و سلیمانیه عراق واقع شده است (چوخاچی زاده مقدم و امینی قشلاقی، ۱۳۸۹: ۱۹۰).

شکل شماره ۱: موقعیت جغرافیایی استان و شهرستان های مرزی و غیر مرزی آذربایجان غربی در کشور و استان

روش پژوهش

نوع مقاله حاضر کاربردی و روش اجرای آن توصیفی، تحلیلی و پیمایشی است. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و میدانی (استفاده از ابزار پرسشنامه) می باشد. در این پرسشنامه اطلاعات مربوط به سؤالات عمومی به صورت باز و دو ارزشی و چند ارزشی و برای سؤالات تخصصی از طیف لیکرت شامل پنج گزینه (خیلی کم - کم - متوسط - زیاد - خیلی زیاد) استفاده شد. جامعه آماری مناطق مرزی استان آذربایجان غربی و حجم نمونه تعداد ۲۰۰ پرسشنامه است که به صورت نمونه گیری تصادفی از طریق توزیع پرسشنامه بین مردم این مناطق انتخاب گردیده است. شاخص های مورد بررسی نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی شامل: نقش فرهنگی، نقش اجتماعی، نقش سیاسی، نقش اقتصادی، نقش امنیتی در قالب ۲۵ گویه هستند (جدول شماره ۱) که با توجه به هدف تحقیق که بررسی نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار شهرها و روستاهای استان آذربایجان غربی است، در قالب پرسشنامه جمع آوری شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از

پرسشنامه از روش تحلیل معادلات ساختاری، نرم افزار لیزرل استفاده شده است. شاخص های برازش مناسب مدل شامل GFI (شاخص نکویی برازش)، AGFI (شاخص تعدیل شده نیکویی برازش)، CFI (شاخص برازش مقایسه ای) و شاخص RMSEA، میانگین مجذور خطاهای مدل می باشد. بدین صورت که مدلی از برازش مناسب برخوردار است که مقدار CFI بیشتر از ۹۰ درصد، مقدار AGFI، GFI بیش تر از ۰/۸ و مقدار RMSEA کم تر از ۰/۱ باشد. برای انجام این تحلیل ها از نرم افزارهای آماری SPSS20 و LISREL8.8 استفاده شده است.

شکل شماره ۲: مدل مفهومی تحقیق

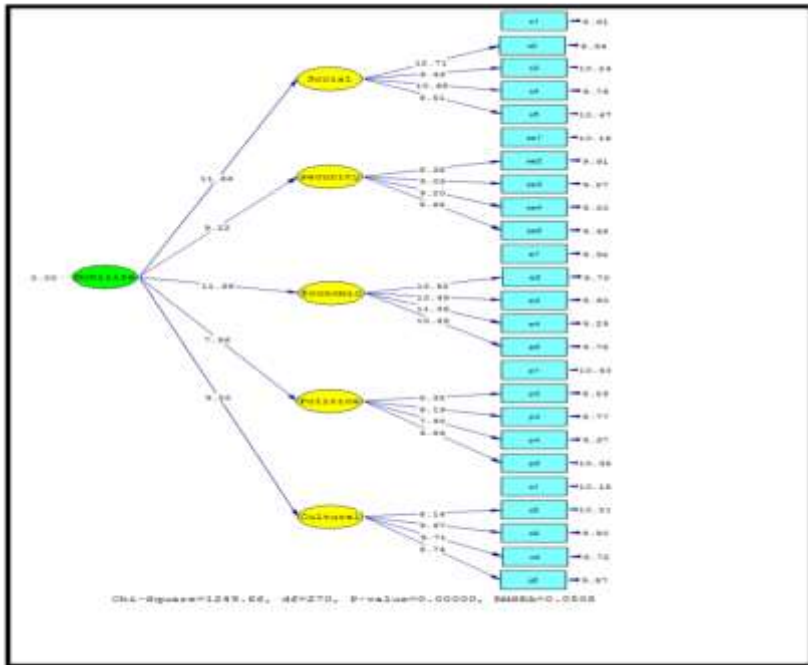
بحث و یافته‌ها

همان‌طور که مشخصه‌های برازندگی جدول (شماره ۱) نشان می‌دهد شاخص ریشه میانگین مربعات خطای برآورد برابر ۰/۰۵۰۸ می‌باشد چون از ۰/۱ کم‌تر است بیانگر برازش خوب مدل است. شاخص برازش هنجار شده (۰/۹۲)، شاخص برازندگی تطبیقی (۰/۹۴) و شاخص برازندگی فزاینده (۰/۹۴) باید نزدیک یک باشند که مدل از این نظر هم مناسب می‌باشد.

جدول شماره ۱: شاخص‌های برازندگی مدل نهایی

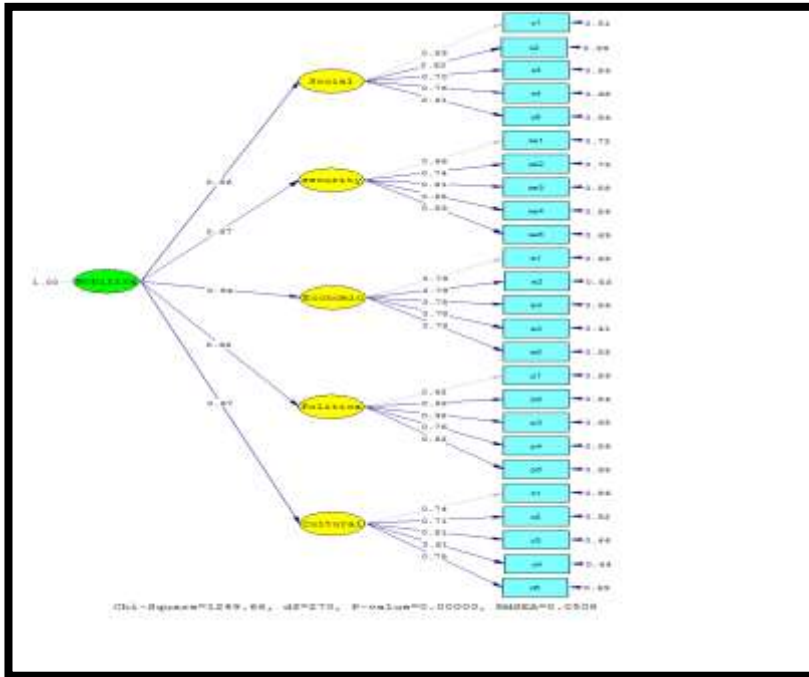
P	IFI	CFI	NFI	AGFI	GFI	RMSEA	شاخص‌ها
۰,۰۰۰۰	۰,۹۴	۰,۹۴	۰,۹۲	۰,۸۶	۰,۹۱	۰,۰۵۰۸	مقدار

شکل زیر خروجی t-value نرم‌افزار لیزرل را نشان می‌دهد. در این خروجی وقتی بارهای عاملی عددی بیش‌تر از ۱,۹۶ داشته باشند حالت معنی‌داری را نشان می‌دهد و اگر بارهای عاملی از عدد ۱,۹۶ کمتر باشند فاقد معنی‌داری است. همان‌طور که در شکل مشاهده می‌شود بارهای عاملی همه عددی بالاتر از ۱,۹۶ دارند که معناداری نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی را در حالت بسیار بالا تأیید می‌کند (شکل شماره ۳).

شکل شماره ۳: خروجی T-value برای حالت معناداری

مدل‌سازی معادله ساختاری بیانگر آن است که نقش‌های مختلف بسیج به ترتیب زیر بیش‌ترین تأثیر را در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی آذربایجان غربی داشته‌اند (شکل شماره ۴). نقش اقتصادی با تأثیر مستقیم ۰,۹۴، نقش امنیتی با تأثیر مستقیم ۰,۸۷، نقش فرهنگی ۰,۸۷، نقش اجتماعی ۰,۸۶ و نقش سیاسی ۰,۸۲.

شکل شماره ۴: مدل ساختاری نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی استان آذربایجان غربی (ضرایب استاندارد شده)

در میان نشانگرهای صفت مکنون نقش اقتصادی، شاخص تقویت روحیه کار و توانمندسازی و شاخص تقویت زیرساخت‌های توسعه و مشارکت در سازندگی روستاها و شهرها، تلاش در جهت پیشرفت همه‌جانبه مناطق، جلوگیری از تاراج ثروت‌های منطقه به دست اشرار و ترویج برنامه‌های توسعه به ترتیب اهمیت داشتند. در میان متغیرهای مکنون نقش سیاسی، تقویت اعتماد و مشارکت مردم مناطق با حکومت مرکزی، تثبیت استقلال سیاسی، حفظ و ترویج ارزش‌های ایرانی، اسلامی و انقلاب به مردم، آگاهی از مسائل سیاسی و تقویت بینش سیاسی مردم، انطباق و سازگاری با تغییر شرایط جدید به ترتیب بیش‌ترین اهمیت را داشتند. در میان متغیرهای مکنون نقش اجتماعی، شاخص‌های کاهش تهدیدات فرهنگی و مقابله با تهاجم فرهنگی، ترویج و حمایت از آموزه‌های ملی و

فرهنگی، امر به معروف و نهی از منکر، نهادینه کردن فرهنگ اسلامی، ایرانی و شکوفایی فعالیت‌های فرهنگی به ترتیب بیش‌ترین اهمیت را دارند.

جدول شماره ۲: ضرایب استاندارد شده

متغیر مکنون	شاخص‌ها	علامت	ضرایب استاندارد
نقش اقتصادی economic	تقویت روحیه کار و توانمندسازی	E1	۰/۷۹
	تقویت زیرساخت‌های توسعه و مشارکت در سازندگی روستاها و شهرها	E2	۰/۷۹
	ترویج برنامه‌های توسعه	E3	۰/۷۵
	تلاش در جهت پیشرفت همه‌جانبه مناطق	E4	۰/۷۸
	جلوگیری از تاراج ثروت‌های منطقه به دست اشرار	E5	۰/۷۸
نقش سیاسی political	آگاهی از مسائل سیاسی و تقویت بینش سیاسی مردم	P1	۰/۶۲
	تقویت اعتماد و مشارکت مردم مناطق با حکومت مرکزی	P2	۰/۹۳
	تثبیت استقلال سیاسی	P3	۰/۹۲
	حفظ و ترویج ارزش‌های ایرانی، اسلامی و انقلاب به مردم	P4	۰/۷۶
	انطباق و سازگاری با تغییر شرایط جدید	P5	۰/۶۲
نقش اجتماعی social	کاهش تهدیدات فرهنگی و مقابله با تهاجم فرهنگی	S1	۰/۸۹
	ترویج و حمایت از آموزه‌های ملی و فرهنگی	S2	۰/۸۲
	نهادینه کردن فرهنگ اسلامی، ایرانی	S3	۰/۷۰
	امر به معروف و نهی از منکر	S4	۰/۷۶
	شکوفایی فعالیت‌های فرهنگی	S5	۰/۶۱
نقش فرهنگی cultural	گسترش رفاه و آسایش و رفع مشکلات مردم این مناطق	C1	۰/۷۴
	همکاری با مسئولان دولتی	C2	۰/۷۱
	کاهش آسیب‌های اجتماعی و تقویت سرمایه اجتماعی	C3	۰/۸۱
نقش امنیتی security	غنی‌سازی اوقات فراغت مردم این مناطق	C4	۰/۸۱
	حفظ همبستگی قومیت‌ها در این مناطق	C5	۰/۷۵
	ایجاد نظم و انتظام در مرزها	Se1	۰/۶۶
	جلوگیری از قاچاق کالا در این مناطق	Se2	۰/۷۴
	جلوگیری و کاهش جرم و جنایت	Se3	۰/۸۱
حفظ و دفاع از مرزهای مناطق	Se4	۰/۸۵	
امداد رسانی هنگام بروز حوادث طبیعی و انسانی	Se5	۰/۸۳	

در میان متغیرهای مکنون نقش فرهنگی، شاخص‌های کاهش آسیب‌های اجتماعی و تقویت سرمایه اجتماعی، غنی‌سازی اوقات فراغت مردم این مناطق، حفظ همبستگی قومیت‌ها در این مناطق، گسترش رفاه و آسایش و رفع مشکلات مردم این مناطق و همکاری با مسئولان دولتی به ترتیب بیش‌ترین اهمیت را دارند. در میان متغیرهای مکنون نقش امنیتی شاخص‌های حفظ و دفاع از مرزهای مناطق، امدادسانی هنگام بروز حوادث طبیعی و انسانی، جلوگیری و کاهش جرم و جنایت، جلوگیری از قاچاق کالا در این مناطق و ایجاد نظم و انتظام در مرزها به ترتیب میزان ضریب استاندارد شده بیش‌ترین تأثیر را در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی استان دارند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر شامل ۲۵ متغیر قابل مشاهده است که مفاهیم نقش سیاسی، نقش اجتماعی، نقش فرهنگی، نقش اقتصادی و نقش امنیتی را که از نقش‌های بسیج هستند را برای سنجیدن میزان تأثیرگذاری آن‌ها در تأمین امنیت پایدار روستاها و شهرهای استان آذربایجان غربی مورد بررسی قرار می‌دهد. بعد از بررسی نظریه‌های تحقیق و ارزیابی مدل مفهومی نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی استان عمده‌ترین متغیرهایی که می‌توانستند برای الگوسازی لیزرل مفید واقع شوند در مجموع پنج متغیر پنهان درونی شامل نقش سیاسی، نقش اجتماعی، نقش فرهنگی، نقش اقتصادی و نقش امنیتی تحت تأثیر یک متغیر پنهان بیرونی با عنوان نقش بسیج هستند که از نظر معیارهای شاخص نیکویی برآزش برابر $0/91$ و شاخص نیکویی برآزش تعدیل شده برابر به $0/86$ شکل تقریبی میزان نزدیک به یک بوده (میزان شاخص نیکویی برآزش و شاخص نیکویی برآزش شده بین صفر و یک است و هرچه به عدد یک نزدیک‌تر باشند، نیکویی برآزش مدل با داده‌های مشاهده شده بیش‌تر است) و مدل مربوط، از برآزش خوبی برخوردار است. شاخص $RMSEA$ ، میانگین مجذور خطاهای مدل است. این میزان خطا اگر بین $0 - 0/05$ باشد ایده آل و اگر بین $0/05 - 0/08$ باشد خطای قابل قبول و اگر بالاتر از $0/1$ باشد نشان‌دهنده خطا بالا است

و برآزش ضعیفی دارد که در اینجا معادل $0/0508$ است و نشان‌دهنده برآزش خوبی است. جمهوری اسلامی ایران در سه دهه گذشته امنیت خود را در شرایط مختلف به کمک بسیج حفظ و ارتقاء بخشیده است. مناطق مرزی (روستاها و شهرها و جدار) نسبت به مناطق داخلی از ضعف‌های اقتصادی، فرهنگی و امنیتی بیشتری رنج می‌برند هدف پژوهش شناسایی و بررسی نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی استان آذربایجان غربی است. نتایج ضرایب استاندارد شده مدل ساختاری تأثیرگذاری نقش بسیج در تأمین امنیت پایدار استان آذربایجان غربی را تأیید می‌کند. نتایج نشان می‌دهد نقش اقتصادی بسیج بیش‌ترین تأثیرگذاری را در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی استان دارد. مناطق حساس کشور به حساب می‌آید به خصوص وقتی همسایگان خود از ضعف‌های داخلی برخوردار باشند و دارای درگیری‌های داخلی باشند حفظ امنیت برای مناطق مرزی ضرورتی انکارناپذیر است. در حال حاضر بخش کمی از فعالیت‌های بسیج در عرصه‌های دفاعی امنیتی فعال است و اکثریت توان بسیج صرف امور فرهنگی، اجتماعی و سازندگی شود. ایجاد انسجام و همبستگی و فعال نگه‌داشتن مرز توسط نیروهای مردم‌نهاد راهکاری است که نیروهای بسیج با ایفای نقش‌های مختلف می‌توانند با انجام و مدیریت صحیح و دقیق به شکل‌گیری امنیت پایدار مناطق مرزی کمک کنند.

منابع

- ادیب، یوسف؛ تاجور، آذر؛ پور طهماسبی، سیاوش (۱۳۹۱) نقش بسیجیان و پایگاه‌های مقاومت بسیج در اشاعه فرهنگ اقتصاد مقاومتی، فصلنامه مهندسی فرهنگی، سال ۷، شماره ۷۳ و ۷۴، بهمن و اسفند ۱۳۹۱، صص. ۷۲-۹۸.
- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۷۲) درآمدی بر (بسیج شناسی اجتماعی)، فصلنامه بسیج، شماره ۱، پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج، تهران، صص. ۳۰-۱۱.
- بهرامیان، شفیق و بهرامیان، امید (۱۳۹۱) بررسی رابط بین همگرایی اقوام (ترک و کرد) و احساس امنیت پایدار و شناخت عوامل مؤثر بر تقویت همگرایی اقوام در استان آذربایجان

غربی، دو فصلنامه سیاست نظری، دوره جدید، شماره ۱۱، بهار و تابستان ۱۳۹۱، صص. ۱۵۹-۱۳۱.

• تیلا، پروانه (۱۳۸۵) بسیج و محیطزیست: زمینه‌های قانونی حضور مؤثر در ارتقای امنیت اجتماعی، فصلنامه مطالعات بسیج، سال ۹، شماره ۳۱، پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج، تهران، صص. ۷۵-۴۲.

• چوخاچی‌زاده مقدم، محمدباقر و امینی قشلاقی، داوود (۱۳۸۹) بسترهای ایجاد ناامنی در مناطق مرزی استان آذربایجان غربی از منظر جغرافیای نظامی-امنیتی، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۳، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۹، صص. ۲۱۰-۱۸۶.

• حوزه مقاومت بسیج دانشگاه علوم پزشکی ایران (۱۳۹۲) نقش و کارکردهای بسیج، ۱۳۹۲/۰۴/۱۸.

• خطیبی، اعظم (۱۳۸۸) نقش بسیجیان در سازندگی و توسعه ملی، فصلنامه مطالعات بسیج، سال ۱۲، شماره ۴۵، زمستان ۱۳۸۸، صص. ۱۲۰-۱۰۳.

• رضازاده، زهره؛ شاطری، مفید؛ راستی، عمران (۱۳۹۳) اقدامات توسعه‌ای و نقش آن در تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی مطالعه موردی: کمربند سبز دشت خوشاب/مرز خراسان جنوبی با افغانستان، فصلنامه مطالعات فرهنگی - اجتماعی خراسان، دوره ۹، شماره ۳۳، صص. ۷۲-۴۹.

• زمانی، رضا (۱۳۸۷) کارکردهای بسیج در امنیت داخلی (با تأکید بر کارکردهای نرم‌افزاری)، فصلنامه مطالعات بسیج، سال ۱۱، شماره ۴۱، پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج، تهران، صص. ۵۳-۳۱.

• ساعد، محمدجعفر (۱۳۸۶) پیشگیری از وقوع جرم و کارکرد بسیج در تضمین امنیت اجتماعی، فصلنامه مطالعات بسیج، سال ۱۰، شماره ۳۴، پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج، تهران، صص. ۱۰۶-۷۳.

• سایت مشرق نیوز (۱۳۹۳) ارتباط نقش و جایگاه بسیج با امنیت ملی، <http://www.mashreghnews.ir/>، کد خبر: ۳۶۵۰۰۹، ۲ آذر ۱۳۹۳.

- <http://aliakbar61.blogfa.com/post-155.aspx>، سربازان ولایت (۱۳۸۹) بسیج و استراتژی ملی،
- سرور، رحیم؛ محمدی حمیدی؛ سمیه؛ ویسیان، محمد (۱۳۹۳) بررسی شاخص‌های توسعه در مناطق مرزی در راستای تحقق امنیت پایدار (مطالعه موردی: شهرستان‌های مرزی استان آذربایجان غربی)، پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال ۲، شماره ۷، پاییز ۱۳۹۳، صص. ۵۴-۲۵.
- عبدالملکی، هادی و احمدوند، علی محمد (۱۳۹۲) نقش بسیج سازندگی در امنیت پایدار، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال ۱۶، شماره ۶۰، پاییز ۱۳۹۲، صص. ۱۴۷-۱۱۵.
- عسگری، محمود (۱۳۸۸) بسیج و مقابله با شورش‌های داخلی، فصلنامه مطالعات بسیج، سال دوازدهم، شماره ۴۳، تابستان ۱۳۸۸، صص. ۸۱-۱۱۶.
- علایی، حسین (۱۳۹۱) امنیت پایدار در سند بیست ساله جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال ۱۰، شماره ۳۹، پاییز ۱۳۹۱، صص. ۳۴-۱.
- فیروزآبادی، حسن و فرهادی، محمد (۱۳۸۹) بررسی تأثیر فرهنگ بسیجی بر امنیت ملی کشور، فصلنامه مطالعات دفاعی-استراتژیک، سال ۱۰، شماره ۴۲، زمستان ۱۳۸۹، صص. ۴۸-۹.
- قبادی، خسرو و چیت‌ساز، محمدجواد (۱۳۸۸) نقش بسیج خواهران در سلامت و امنیت جامعه، فصلنامه مطالعات بسیج، سال ۱۲، شماره ۴۲، بهار ۱۳۸۸، صص. ۹۲-۶۲.
- مختاری هشی، حسین؛ مؤمنی، مهدی؛ باقری، مهرداد (۱۳۹۳) تدوین راهبردهای آمایش مناطق مرزی؛ مطالعه موردی مرزهای شرقی کشور، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۹، شماره ۳، شماره پیاپی ۱۱۴، پاییز ۱۳۹۳، صص. ۲۵۴-۲۳۷.
- مرادی پردنجانی، حجت‌الله و مطلبی، ساناز (۱۳۹۳) بررسی عوامل مؤثر در مشارکت اعضای بسیج در ارتقای نظم و امنیت اجتماعی جامعه (مورد مطالعه استان چهارمحال و بختیاری)، فصلنامه راهبردی مطالعات بسیج، سال ۱۷، شماره ۶۴، پاییز ۱۳۹۳، صص. ۸۷-۹۵.
- موسوی، میرنجف و زنگی‌آبادی، علی (۱۳۹۰) برنامه‌ریزی توسعه شهرهای مرزی (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی)، چاپ اول، مشهد: انتشارات شریعه توس.

- موسوی، میرنجف؛ کهنکی، فاطمه سادات؛ ویسیان، محمد (۱۳۹۵) تبیین کارکرد مرز در تأمین امنیت استان آذربایجان غربی، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۷، شماره ۱، بهار ۱۳۹۵، صص. ۹۱-۱۱۸.
- مهدوی یگانه، مرتضی (۱۳۸۹) ارتباط نقش و جایگاه بسیج با امنیت ملی، پایگاه اینترنتی پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، ۱۳۸۹/۰۹/۰۳.
- میرشکاران، یحیی و صادقی، علی (۱۳۹۱) تحلیلی بر پدیده قاچاق در مناطق مرزی ایران و پیامدهای امنیتی آن، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره ۳، شماره ۱، تابستان ۱۳۹۱، صص. ۱-۱۸.
- یوسفی، احمد؛ پایدار کلسنگ، ابوذر؛ میرزایی، جلال (۱۳۹۳) بررسی نقش معتمدین طوایف در تأمین امنیت پایدار مناطق جنوب استان کرمان، پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال ۲، شماره ۶، تابستان ۱۳۹۳، صص. ۱۴۸-۱۲۵.
- Peach, James.T. & Adkisson, Richard.V. (2000) NAFTA and Economic Activate Along the U.S – Mexico Border, Journal of Economic Issues, vol 5, No 2, pp.1-33.

